

Geografie nespokojenosti a odporu: časoprostorová analýza volebních výsledků populistické radikální pravice v Česku mezi lety 1992 a 2021

JONÁŠ SUCHÁNEK, JIŘÍ HASMAN

Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, Česko (Charles University, Faculty of Science, Department of Social Geography and Regional Development, Prague, Czechia); e-mail: jonas.suchanek@natur.cuni.cz, jiri.hasman@natur.cuni.cz.

ABSTRACT **The geography of discontent and resentment: A spatiotemporal analysis of populist radical right voting in Czechia between 1992 and 2021** – This article analyses the populist radical right in Czechia since the fall of the Communist regime and the democratisation of elections. We categorise given political movements on the basis of relevant theoretical concepts (nativism, populism, authoritarianism) and then analyse spatial patterns of their electoral support to examine the geographical aspects of party replacement. We found substantial differences in the electoral outcomes of the old and the new populist radical right. Nevertheless, we have also observed a considerable convergence of spatial voting patterns between SPR-RSČ and SPD in the latest elections, which suggests a tendency that might prove to be more significant in the future. The main result of this study is the identification of specific places, which, along the contemporary literature nexus, we refer to as “places that are left behind or do not matter”. Such initial recognition might prove vital if we wish to understand places theoretically filled with discontent and resentment that potentially use voting as an act of revolt against the malleably perceived ‘Other’.

KEY WORDS Czechia – left-behind places – nativism – parliamentary elections – party replacement – populist radical right – spatial analysis

SUCHÁNEK, J., HASMAN, J. (2023): Geografie nespokojenosti a odporu: časoprostorová analýza volebních výsledků populistické radikální pravice v Česku mezi lety 1992 a 2021. *Geografie*, 128, 2, 203–229.

<https://doi.org/10.37040/geografie.2023.008>

Do redakce došlo v srpnu 2022, přijato do tisku v únoru 2023.

1. Úvod

V poslední dekádě jsme byli mnohde ve světě svědky nebývalého nárůstu nálad a postojů, které by se daly charakterizovat jako nacionalistické, potažmo natiivistické či silně se vymezující proti imigraci a minoritám obecně (Green, Baur, Fasel 2016; Rydgren 2018). Mezi takové pomyslné milníky patří okolnosti týkající se Brexitu (Carreras, Carreras, Bowler 2019), zvolení Donalda Trumpa prezidentem Spojených států (Waldinger 2018) či celkově zvyšující se podpora pro strany, které by se daly souhrnně označit jako populistické a radikálně pravicové (viz např. Dijkstra, Poelman, Rodríguez-Pose 2020; Koeppen a kol. 2021). Významným katalyzátorem zmíněných událostí byla uprchlická vlna, která směřem do Evropy kulminovala v letech 2015 a 2016 (Mudde, Kaltwasser 2017). Potenciální dopady této takzvané „migrační krize“ byly analyzovány mnoha studiemi, mimo jiné z hlediska postojů k imigrantům a imigraci (Naumann, Stoetzer, Pietrantuono 2018; Hasman, Divínová 2020), volebního chování (Steinmayr 2016; Suchánek, Hasman 2022), médií a sociálních sítí (Puschmann, Ausserhofer, Šlerka 2020) či obecné proměny veřejného a politického diskurzu (Strapáčová, Hloušek 2018; Leruth, Taylor-Gooby 2019).

Právě v Česku pak volební podpora pro populistickou radikální pravici silně stoupla, když hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) obdrželo ve sněmovních volbách v roce 2017 bezprecedentních 10,64 % hlasů. Poslední politická strana, která by se svou charakteristikou dala jako SPD rovněž označit za populistickou, radikálně pravicovou a zároveň silně euroskeptickou (viz Rooduijn a kol. 2019), byla strana Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa Miroslava Sládka (SPR-RSČ), přítomná v parlamentu mezi lety 1992–1998. Takzvaní republikáni však na svůj historicky volební úspěch v roce 1996 již, na rozdíl od SPD v roce 2021, nenavázali a po volbách v roce 1998 sněmovnu nadobro opustili. Takřka dvacet let se tak Česko ocitlo bez zastoupení populistické radikální pravice v poslanecké sněmovně. SPR-RSČ v podstatě zmizelo z politické mapy a extrémní pravice v podobě Dělnické strany sociální spravedlnosti (DSSS) zaznamenala nejvyšší volební výsledek pouhých 1,14 % v roce 2010¹.

Porevoluční vzestup a následný pád republikánů v 90. letech, na to navazující téměř dvacetileté politické vakuum pro populistickou radikální pravici, poté úspěšný příchod podnikatele Tomia Okamury s Úsvitem přímé demokracie (Úsvit) v roce 2013 a následně se silně protiimigrační SPD v předvečer uprchlické vlny v roce 2015 jednoznačně vybízí k detailní analýze optikou volební geografie. Hlavním cílem této práce je tak geograficky analyzovat a porovnat prostorové

¹ Byť tedy lze u DSSS pozorovat určité podobnosti v prostorových volebních vzorcích se SPR-RSČ (Maškarinec 2019a), její podpora je napříč obcemi v podstatě marginální a není tak zahrnuta do této analýzy.

vzorci volební podpory pro SPR-RSČ (1992; 1996; 1998), Úsvit (2013) a SPD (2017; 2021)². K tomuto účelu je na datech na řádovostní úrovni obcí užito kvantitativních metod zobecňujících na globální³ úrovni – Pearsonova korelačního koeficientu (viz také Kostecký a kol. 2014); prostorové autokorelace měřené pomocí Moranova I (Cliff, Ord 1981) i metody, které na lokální úrovni operacionalizují prostor jako takový – lokálních indikátorů prostorové asociace (LISA, viz Anselin 1995).

V návaznosti na koncept stranického nahrazení (viz Agnew, Shin 2002; Shin, Agnew 2007) představuje stěžejní výstup práce výsledná mapa, která využívá přidávané hodnoty analýzy LISA a zobrazuje statisticky významné území stabilní volební podpory/nepodpory populistické radikální pravice v Česku během období 1992–2021. Tato analýza tak může přispět k debatě týkající se specifických regionů a lokalit, které bývají v poslední době mnohdy označovány jako ty, které „zůstaly pozadu/ztratily svůj význam“ (viz Gordon 2018; Rodríguez-Pose 2018; Koeppen a kol. 2021) a které teoreticky využívají právě volební místnost k manifestaci určitého protestu vůči dosavadnímu vývoji. Taková místa jsme se rozhodli nazvat v naší studii také jako „opomenutá místa“. Rozšiřování znalostí a poznatků o populistické radikální pravici je navíc stěžejní zvláště v době, kdy jsou různé formy populismu a nacionalismu na vzestupu a stávají se běžnou a nedílnou součástí politického a veřejného diskurzu napříč (nejen) Evropou (Mudde, Kaltwasser 2017; Lizotte 2019).

2. Diskuze teoreticko-metodologického ukotvení

Teoretická část textu je rozdělena do dvou kapitol. Nejprve dojde k zarámování výzkumu z hlediska klíčových relevantních konceptů. Následně se ve třetí kapitole věnujeme populistické radikální pravici v českém kontextu a v samém závěru teoretické části představujeme hlavní výzkumné otázky práce.

2.1. Přístupy volební geografie

Volební geografie reprezentuje jednu ze základních geografických subdisciplín (Bernard, Kostecký, Šimon 2014). Volební chování i volby samotné jsou totiž ve své podstatě inherentně geografické, neboť celý jejich průběh a výsledky jsou spojeny s lokalitami a prostorem jako takovým (Agnew 1987). Mezi obvyklé přístupy, jakými lze na volby teoreticko-metodologicky pohlížet, jsou přístupy

² Diskuze k hnutí Úsvit viz další kapitoly.

³ Pod pojmem „globální“ chápeme souhrnná hodnocení za celé sledované území, kdežto „lokální“ analýzy přinášejí výsledky za jednotlivé územní jednotky.

kompoziční a kontextuální. Kompoziční přístupy staví svou hlavní přidanou hodnotu na analýze vztahů mezi volebním chováním a strukturálními charakteristikami jednotek výzkumu (Kouba 2007). Nezřídka se tak v publikacích věnující se volební geografii čtenář setká s takzvanými štěpnými liniemi (Lipset, Rokkan 1967). Štěpné linie staví svou hlavní explanaci volebního chování na konfliktech mezi různými skupinami voličů, které jsou obvykle historického původu. Klíčovou premisou je, že jedinci náležící do specifické skupiny či třídy (sociální, ekonomické, etnické apod.) budou do jisté míry inklinovat k analogickému volebnímu chování, potažmo přímo k určitému politickému subjektu (viz také Bértoa 2014).

K základnímu pochopení vlivu kontextuálních faktorů na vzorce volební podpory je nutné uvědomit si existenci prostorově nerovnoměrného rozložení různých jevů, jejichž prostorově závislé vztahy determinují charakteristiku regionů a lokalit (Agnew 1996). Běžným příkladem může být identifikace jádrových oblastí, které obvykle socioekonomicky prosperují, a naopak periferií, které mohou být do jisté míry závislé na proudu kapitálu a inovací z lokalit jádrových (Blažek, Uhlíř 2011). V důsledku by hlavní přidaná hodnota volební geografie měla spočívat především v teoretizaci a operacionalizaci role prostoru a prostorového kontextu v široké škále aspektů voleb (viz také Shin 2015). Užití a přínos takového přístupu lze rozdělit primárně do dvou rovin. Jednou z nich je analýza vlivu geografických faktorů, a to například zkoumání efektu kandidáta/lídra, kampaně či souseda (viz Linek, Voženílková 2017; Pileček 2021). Druhý geografický přístup lze zobecnit na analýzy regionálních diferenciací, které vycházejí ze studia prostorových vzorců volební podpory skrze kvantitativní techniky (viz Teney 2012; Lepič 2017; Suchánek, Hasman 2022), což je případ i této studie. V tomto výzkumu konkrétně nejprve dochází k identifikaci a lokalizaci specifických jednotek a shluků skrze inferenční analýzy a následně ke stanovení specifických míst na základě frekvence opakování – samotný charakter a účel výsledné mapy je tak v zásadě explorační.

2.2. Stranické nahrazení v „opomenutých místech“

Výzkum staví své premisy na typologii prostorového stranického nahrazení Agnewa a Shina (2002; Shin, Agnew 2007), kteří analyzovali italskou volební geografii právě pomocí metod prostorové autokorelace a indikátorů LISA. Na tomto základě kategorizují procesy nahrazování politických subjektů do několika zobecňujících typů: substituce (*substitution/switching*), kdy nová strana převezme všechny nebo většinový podíl hlasů po předchozí straně, jejíž podpora se rozpadla; štěpení (*splitting*), kdy volební podporu původní strany (nebo stran) převezme v různé míře více politických subjektů; kolonizace (*colonization*) oblastí představuje silný zisk v oblastech, kde měla zaniklá strana slabou podporu, potažmo mobilizováním (*mobilizing*) dokáží nové strany získat nové voliče skrze šíření idejí

a narativů, které nebyly tehdejší stranami akcentovány. Ve výsledku Agnew a Shin (2002; Shin, Agnew 2007) poukazují na to, že nelze v případě exploračních analýz prostorových dat očekávat jednoduché procesy přímých substitucí volebních vzorců mezi stranami v čase a prostoru, nýbrž že se jedná o komplexní transformace, během kterých v určitých oblastech dochází k jistému prolínání volebních vzorců, a naopak v některých lokalitách nikoliv. Užití takového postupu je i v českém kontextu obecně vhodné, a to i s ohledem na podstatné změny, kterými si český stranický systém prošel v průběhu minulé dekády (viz Maškarinec 2019a).

Populistická radikální pravice mnohdy využívá disparity (např. socioekonomické, kulturní, geografické) ve své rétorice i skrze cílené kampaně k upozornění na lokální problémy vybraných regionů, obvykle periferních (Agnew, Shin 2017). Gordon (2018) či Rodríguez-Pose (2018) pak takové izolované regiony (ať již prostorově či percepčně) označují jako „místa, která globalizace nechala za sebou“ či jako „místa, která ztratila/nemají význam“. Tato opomenutá místa poté právě skrze volbu určité politické strany určitým způsobem potenciálně manifestují svou vnímanou nespokojenost s dosavadním vývojem (viz také Dijkstra, Poelman, Rodríguez-Pose 2020; Koeppen a kol. 2021). Rovněž lze inklinaci takových lokalit zobecnit jako určitou revoltu spojenou s nespokojeností či přímo záští vůči pomyslným „těm jiným“⁴ (viz Gordon 2018; Norris, Inglehart 2019; Dijkstra, Poelman, Rodríguez-Pose 2020). Jedním z hlavních aspektů populismu je totiž silný teritoriální narativ (Agnew, Shin 2017), jenž nemusí nutně stavět na materiální či ekonomické deprivaci konkrétních lokalit, nýbrž na hypotetických hrozbách, kterým mají daná teritoria čelit nebo již čelí (např. indukovaný strach z imigrace a hlubší integrace EU a z nich plynoucí „nucené“ hodnotové a postojové změny nativních populací, viz také Lizotte 2019). Nadto Rodríguez-Pose (2018, s. 201) argumentuje, že v případě lokalit čelících dlouhotrvajícímu ekonomickému a industriálnímu poklesu volí populistické strany naopak právě ti voliči, kteří jsou na tom v rámci sledovaného regionu relativně dobře (viz také Gordon 2018; Koeppen a kol. 2021). Ani tyto studie se však nevyhnuly kritice. Například Bialasiewicz (2020, s. 2) označuje narativ o „opomenutých místech nebo populacích“ za pouhou zjednodušující charakterizaci, která je nasnadě a zároveň vidí východisko v aplikaci optiky politické geografie, která je vhodná na zkoumání specifických populací ve specifických místech. Tato studie se tak zaměřuje právě (a výhradně) na prvotní a elementární identifikaci specifických míst a tím i na přípravu půdy pro potenciální následný výzkum tamních specifických populací.

S přihlédnutím ke zmíněným konceptům, a výše zmíněné kritice Bialasiewicz (2020) navzdory, lze u nativistických a populistických stran teoreticky očekávat podstatné voličské přesuny, potažmo různé specifické varianty stranických

⁴ Viz koncept „the Other“ a „Otherness“ (Hall 1997)

nahrazení právě v lokalitách, které v Česku dlouhodobě socioekonomicky neprosperují a které lze obecně považovat za periferní. Za takové oblasti lze v Česku považovat především ty, u kterých procesy transformace hospodářství po roce 1989 nebyly moc úspěšné – zejména se jedná o lokality v Moravskoslezském a Ústeckém kraji (viz Koutský 2011).

3. SPR-RSČ a SPD jako hlavní proud populistické radikální pravice v Česku

Pro bližší pochopení vztahů mezi voliči/lokalitami/regiony a populistickou radikální pravíci je vhodné čtenáře nejprve obecně seznámit se základními koncepty a pojmy, které populistickou radikální pravici charakterizují, a poté konkrétně ilustrovat podobnosti, ale i rozdíly mezi republikány a SPD (potažmo Úsvitem) jak v rovině ideologie, tak volebních výsledků.

3.1. Populistická radikální pravice jako předmět výzkumu

Populistická radikální pravice představuje jakousi množinu politických stran, jejichž atributy jsou do určité míry analogické napříč časem i prostorem. Pro účely této studie primárně vycházíme z literatury a definic Muddeho (2007, 2012). Muddeho teoreticko-konceptuální přístup k populistické radikální pravici, byť k němu není přistupováno nekriticky (viz Guia 2016, Bonikowski 2017), je aplikován a rozvíjen v mnoha dalších studiích (viz např. Arzheimer 2015, Betz 2017).

Dle Muddeho (2007) staví populistická radikální pravice svou ideologii na třech hlavních pomyslných pilířích – autoritarismu, populismu a nativismu. Autoritarismus v tomto případě můžeme chápat jako „víru“ v striktně uspořádanou společnost, kde se jakékoliv porušení autoritativní uspořádanosti tvrdě postihuje (Mudde 2007, s. 23). Tento důraz na široké uplatňování pomyslného rámce „zákona a pořádku“, který úzce souvisí, mimo jiné, se zachováním politického a morálního statusu quo a konzervatismem, nicméně nečiní tuto formu autoritarismu nutně antidemokratickou, nýbrž především antipluralitní. Druhým pilířem je populismus, který představuje ideologii (či spíše nástroj již ideologicky ukotvených politických stran, viz Guia 2016), která primárně rozděluje danou populaci do dvou vzájemně antagonistických táborů: obecně na tvrdě pracující, morálně čistý běžný lid a na zkorumpovanou elitu, která je morálně nečistá (Mudde, Kaltwasser 2017). Populistické subjekty jsou poté běžně vedeny představiteli, jež o sobě tvrdí, že sami pocházejí z řad „obyčejného“ lidu a představují ztělesněnou formu *vox populi*, tedy jakýsi hlas lidu (Mudde, Kaltwasser 2017). V jejich čele obvykle stojí jeden silný lídr (Linek, Voženílková 2017), který usiluje o naplňování politického programu často skrze prvky přímé demokracie, jakými jsou četná občanská referenda,

odvolatelnost „již zkorumpovaných“ politiků a podobně (Mudde 2007). Jedním z důležitých aspektů je rovněž schopnost populismu se „chameleonsky“ přizpůsobovat aktuálním tématům, prostředí a kontextu (Taggart 2000) – v nedávné době především v souvislosti s imigrací (viz např. Norris, Inglehart 2019; Bendl, Bořil, Suchánek 2020).

Za nejvýznamnější ideologický pilíř populistické radikální pravice však Mudde (2007, 2012) považuje nativismus. Je nutno podotknout, že definic nativismu je velké množství napříč akademickými disciplínami a v závislosti na užití ve specifických kontextech (viz např. Guia 2016; Kešić, Duyvendak 2019). Pro účely této studie však postačí jakýsi parciální konsenzus, že nativistická hnutí se pokoušejí buď o samotnou konstrukci či o jakési opětovné ujištění existence nativní kolektivní identity založené na imaginaci společné kultury, hodnot a norem, které jsou populistickou radikální pravíci cíleně selektovány a zpravidla nacházejí svůj základ na etnické ose (viz Betz 2017). Tyto aspekty a z nich plynoucí potenciální výhody jsou tedy vyhrazeny pouze pro vybranou nativní populaci, nikoliv pro ty, kteří jsou vnímáni jako „nenativní/cizí“. Veskrze tak nativismus ospravedlňuje nejen nepřátelské tendence majority vůči minoritám, které jsou vnímány jako neasimilovatelné, ale rovněž vyvolává a utvrzuje smýšlení o unikátnosti sdílených charakteristik dané společnosti, které jsou v nativistickém diskurzu prezentovány jako homogenní a potažmo ty „správné“ (Betz 2017). Pod nativistickým útlakem však mohou být i samotní příslušníci (etnické) majority, proto by neměl nativismus být jednoduše zaměňován s etnickým nacionalismem (Guia 2016). Pro ilustraci lze v případě Česka poukázat na běžný kategorický narativ nativistických hnutí, která pro označení tuzemských opozičních proudů ve spojení s postoji vůči imigrantům a imigraci užívají různé exkluzivní neologismy jako „vlastizrádci“ či „sluníčkáři“ (Hrdina, Daňková, Kopecká 2016).

3.2. Kořeny moderního českého nativismu v podobě SPR-RSČ

Takzvaní republikáni poprvé vstoupili do parlamentu v roce 1992 ziskem 5,98 % hlasů a na tento úspěch navázali výsledkem 8,01 % v roce 1996. Neuspěli až napotřetí v roce 1998 (3,90 %). V jednom z prvních výzkumů volební podpory SPR-RSČ Kostelecký (1994) definuje tuto stranu jako anti-systémovou, extrémně-pravicovou s politickým programem, akcentujícím xenofobii, rasismus a udržování „obecného pořádku“ ve společnosti (1994, s. 225). Zajímavým zjištěním této studie je signifikantně vyšší podpora SPR-RSČ v regionech s významnou romskou populací, což by obecně nahrávalo tezi o skupinové hrozbě (viz Schlueter, Scheepers 2010). Rétorika SPR-RSČ na adresu Romů byla v některých případech tak radikální, že někteří členové museli svá tvrzení obhajovat u soudu, leckdy neúspěšně. To však nepovažují Kopecký a Mudde (1999, s. 417) za důvod volebního neúspěchu SPR-RSČ

v roce 1998, nýbrž poukazují na jakýsi postupný vnitřní rozpad strany, kdy někteří samotní členové SPR-RSČ obvinili vedení i předsedu Sládka z pochybného nakládání se stranickými financemi. To vyústilo ve významný mediální skandál a ve vyšetřování Sládka a jeho strany finančním úřadem. Kopecký a Mudde (1999) rovněž upozorňují na významné přelivy voličů od SPR-RSČ směrem k (ekonomicky) levicově orientovaným politickým subjektům jako KSČM a ČSSD (viz také Kreidl, Vlachová 1999). V případě SPR-RSČ a ČSSD jsou tyto přesuny částečně navíc podpořeny absencí stabilního voličského jádra, byť v případě republikánů docházelo k jejich postupné koncentraci do strukturálně postižených oblastí severozápadních Čech (Kostelecký a kol. 2014). Pro samotnou ilustraci kategorizace republikánů jako populistické radikální pravice lze přímo odkázat na politické noviny *Republika*, které SPR-RSČ tehdy vydávalo: „Prosazujeme zákon o domovském právu a definici, že nikdo nemá v tomto státě právo parazitovat na úkor řádných a poctivých občanů. Za tyto občany považujeme i občany cikánské národnosti, kteří dodržují zákony a společenská pravidla. Je však pravdou, že jsou to právě cikáni a všelijaké cikánské mafie, které se z výrazné většiny podílejí na celkovém procentu kriminality. Jakákoliv kritika tohoto vesměs nepřizpůsobivého etnika je označována za rasismus a zatím takřka beztrestně cikáni a cikánské tlupy vraždí, znásilňují a olupují řádné občany. Je na čase toto řádění černých rasistů, kteří parazitují na úkor celé společnosti, se vši rozhodností zastavit.“⁵ Tento krátký úryvek z novin SPR-RSČ, které vyšly krátce před volbami v roce 1996, precizně vystihuje všechny atributy populistické radikální pravice zmíněné v předchozí podkapitole. Stručně řečeno, jedním z úhlavních nepřátel „řádých a poctivých občanů“ (populismus) je romské etnikum (nativismus) a řešením je systematická podpora různých bezpečnostních mechanismů⁶ (autoritarismus), které prosadí právě SPR-RSČ.

Nověji se pak SPR-RSČ zabýval například Maškarinec (2019b), který vzájemně porovnával vzorce voličské podpory republikánů a DSSS, přičemž v závěru vyzývá k nutnosti dalších analýz ve spojení právě s Úsvitem a SPD. To je nyní, po zveřejnění nových výsledků voleb z roku 2021, nasnadě.

3.3. Úsvit populismu Tomia Okamury

Tomio Okamura začal svou aktivní politickou kariéru založením hnutí Úsvit přímé demokracie, které vstoupilo do sněmovny ziskem 6,88 % hlasů v roce 2013.

⁵ Politické noviny *Republika*, ročník VII, 20. číslo.

⁶ „Dořešit otázku nepřizpůsobivých etnik např. cikánů – mj. znovuzavedením domovského práva a odbouráním neoprávněných výhod.“ Dále lze uvést snahu republikánů o znovuzavedení trestu smrti či vybudování vězeňského systému s povinností pracovat (viz Politické noviny *Republika*, ročník VII, 20. číslo).

Charakterizovat Úsvit jako nativistické hnutí není tak samozřejmé jako u SPD a SPR-RSČ udržujících primární nativistický narativ poměrně konstantně. Rooduijn a kol. (2019) sice označují Úsvit za nativistický, nicméně v programu Úsvitu pro volby do poslanecké sněmovny v roce 2013 není na pěti stránkách o tématu migrace/uprchlictví či jiných „nepřízřusobivých“ skupinách obyvatelstva ani zmínka. V době svého vzniku navíc nebyl Úsvit (ve srovnání s SPD) ani výrazně euroskeptický, neboť například připouští možnost přijetí eura v případě, že by to bylo pro Česko ekonomicky výhodné a bylo by jeho přijetí schváleno referendem. Úsvit totiž významněji přistoupil na určité varianty nativistických narativů až později po parlamentních volbách⁷. Ačkoliv se tak ze současného pohledu a následného vývoje Okamury jako politické osobnosti jeví relativně přirozené vnímat Úsvit jako populistickou radikální pravici, je přinejmenším diskutabilní, zda by se tak Úsvit dal označit před parlamentními volbami v roce 2013 (viz také Voda, Havlík 2021). Havlík a Voda (2016) například hovoří o Úsvitu jako primárně o anti-establishmentovém a populistickém hnutí, jehož volební výsledky bývají nezdárcou analogicky porovnávány s ANO2011 a Věcmi veřejnými (VV), které staví svou ideologii na jakési nevyhraněné formě populismu a na silné protikorupční rétorice (viz také Maškarinec, Bláha 2014; Voda, Havlík 2021).

3.4. Svoboda a přímá demokracie jako zralá forma českého nativismu

Potenciální pochybnosti nad tím, zda Okamuru považovat za nativistu, sám Okamura rozehnal nejpozději založením SPD v roce 2015. V případě SPD sice také nalezneme nezanedbatelný důraz na populismus, v podstatě ale jen doplňuje hlavní nativistickou ideologii hnutí, což je typické pro současnou populistickou radikální pravici (Kešić, Duyvendak 2019). Téma imigrace a uprchlictví se totiž v průběhu uprchlické „krize“ v letech 2015 a 2016 pro Okamuru stává hlavním tématem, přičemž se Okamura neštítí veřejně užívat silně negativní rétoriku vůči imigrantům například pouze na základě účelově vybraných anekdotických zkušeností (viz např. Okamura 2015).

Dehumanizace imigrantů, šíření nenávisti a strachu, vnímání nově příchozích (zejména muslimů) jako počátek kolapsu v socioekonomické i kulturní rovině – to vše a více lze nalézt v diskurzu SPD (Strapáčová, Hloušek 2018). Tento typ populistického nativismu, který je silně protiimigrační, otevřeně xenofobní až rasistický, a zároveň se značně vymezuje proti EU, je znatelně radikálnější ve srovnání s ideologicky nevyhraněným populismem (tj. ANO2011, dříve VV) a v posledních letech je na vzestupu (viz Bergmann 2020). Pro snazší pochopitelnost, a podobně jako

⁷ Například před již neúspěšnými volbami do evropského parlamentu v roce 2014 (3,12 %).

to dělají Kešić a Duyvendak (2019, s. 450) s nizozemskou Stranou pro svobodu, lze rozložit a zjednodušit nativistickou ideologii SPD do následujících tvrzení v pomyslné rovině „viník–spolupachatel–oběť–zachránce“: imigranti představují potenciální (vnímanou) hrozbu, elity (EU, levicové subjekty, „pražská kavárna“ atd.) jsou jejich komplicové, imaginativní homogenní český národ (a jejich etnicko-kulturní identita) je obětí a nativistické hnutí SPD je jim zachránce.

3.5. Prostorové rozložení volebních výsledků

Postupný odklon Okamury od méně radikální formy populismu, kterou se v začátcích profiloval Úsvit, se tak určitým způsobem zřejmě propal i do geografie volební podpory. Úsvit totiž získal ve volbách v roce 2013 ještě poměrně silný mandát v oblastech Královéhradeckého, Pardubického a částečně i Libereckého kraje (kde předtím byly relativně úspěšné VV a poté i ANO2011), zatímco SPD zde dosáhlo jen průměrných výsledků. Navíc, sic byl Úsvit silný i na Moravě (obzvlášť ve Zlínském kraji, kde Okamura již kandidoval do senátu v roce 2012), až SPD dokázala získat voliče v bezmála zbytku Moravy – potenciálně i díky mobilizaci těch nespokojených a pravděpodobně radikálnějších voličů ČSSD a KSČM, které v těchto oblastech významně tratily (Maškarinec 2017). To zásadně odlišuje nynější SPD od SPR-RSČ, neboť republikáni nebyli v 90. letech schopni zlákat voliče z levicového spektra a naopak je možný odklon části vlastních příznivců k ČSSD a KSČM stál místo ve sněmovně v roce 1998 (Kopecký, Mudde 1999; Kreidl, Vlachová 1999). Nadto úspěch Úsvitu a SPD (v roce 2017) nestál ani na podpoře v regionech, kde se republikánům (a poté DSSS) dařilo. To se však do jisté míry mohlo změnit nyní již dlouhodobou akcentací nativistických narativů SPD. Lze tak teoreticky předpokládat, že tehdejší radikální voliči republikánů měli spíše tendenci volit extrémní pravici v podobě DSSS (viz Mareš, Vejvodová 2010), zatímco hnutí SPD se jako stabilní politický subjekt pevně se vymezující proti imigraci dostalo do jejich hledáčku až později, kdy bylo jasné, že se etablovalo jako český nativistický hegemon. To lze oprýt i o postupný rozpad podpory DSSS právě po volbách 2017 (Maškarinec 2019b). Je tedy otázkou, zda poslední volby spíše časoprostorově zakořenily určité dichotomické rozložení územní volební podpory SPD mezi Čechy a Moravu, či zda dokázalo hnutí SPD oslovit voliče v západních a severozápadních Čechách s dřívějšími tendencemi volit SPR-RSČ a následně DSSS. Navíc poprvé od dob SPR-RSČ můžeme analyzovat volební výsledky úspěšné populistické radikální pravice ve dvou za sebou jdoucích parlamentních volbách⁸. Je tak otázkou, zda SPD v podstatě analogicky kopíruje (byť územně protichůdně)

⁸ Nepočítáme-li Úsvit jako přímou obdobu SPD, viz diskuze výše.

předchozí trend strany SPR-RSČ, jejíž podpora se postupně koncentrovala téměř výhradně do oblastí severozápadních Čech, kdežto ve zbytku území k zásadnímu systematickému shlukování vysoké volební podpory v podstatě nedocházelo (viz Maškarinec 2019b). Na druhou stranu ale lze na základě předchozí diskuze anticipovat také jakýsi „návrat“ úspěšné nativistické strany do oblastí bývalé vysoké podpory SPR-RSČ (a DSSS) v severozápadních Čechách (viz také Maškarinec 2019b). Volební výsledky jednotlivých stran a hnutí viz obrázek 1. Pro rigorózní evaluaci voličských přesunů a potenciální identifikaci specifických procesů stranického nahrazení je však nutné přistoupit k explorativním analýzám.

Na základě teoreticko-kontextuální diskuze jsme stanovili dvě hlavní výzkumné otázky. První otázka (O1) zní, zda lze v českém kontextu identifikovat ona „opomenutá místa“ (např. Gordon 2018, Rodrigues-Pose 2018); tedy specifické lokality, kde má populistická radikální pravice trvalou podporu, a zda se jedná právě o oblasti, které lze obecně charakterizovat jako dlouhodobě socioekonomicky stagnující.

Druhá otázka (O2) se pak táže, které typy stranického nahrazení, jak je definují Agnew a Shin (2002; Shin, Agnew 2007), nacházejí v případě českých populistických radikálně pravicových stran své uplatnění. Z hlediska užitých metod a zkoumaných politických subjektů se k této otázce následně vážou dvě konkrétní podotázky:

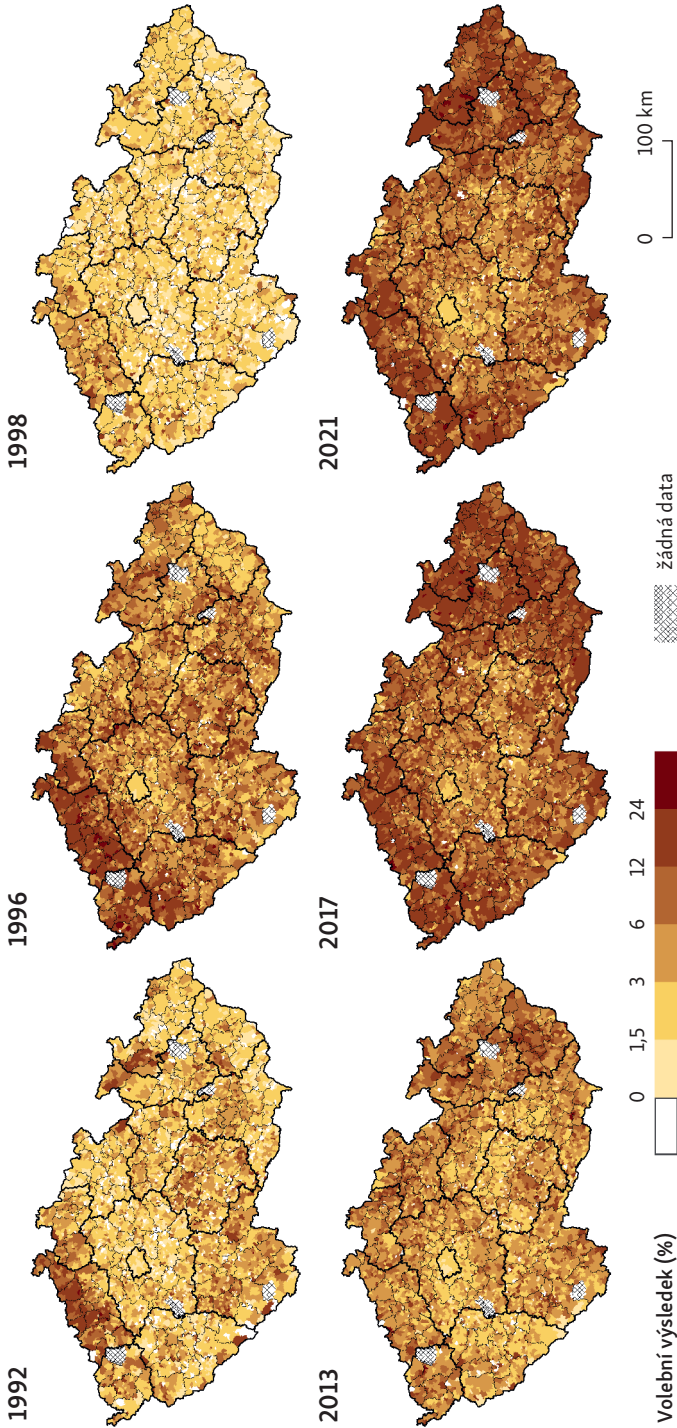
- O2a – projevuje se typ substituce, kdy SPD získává volební podporu v oblastech, kde byla úspěšná i SPR-RSČ?
- O2b – projevuje se typ kolonizace, kdy SPD získává volební podporu v nových oblastech, kde SPR-RSČ nebyla příliš úspěšná?

4. Data a metody

Modifikovaná řádovostní úroveň obcí⁹ (s Prahou rozdělenou na úroveň městských částí) poskytuje solidní základ pro analýzu volebních výsledků v Česku (viz např. Spurná 2008; Bernard, Kostelecký, Šimon 2014). Jedná se totiž o úroveň, která je méně fragmentovaná ve srovnání s volebními okrsky a zároveň nabízí dostatečnou podrobnost i relativně přirozené územní vymezení volebních aktivit občanů (Pileček 2021). Volební výsledky jsou k dispozici na stránkách českého statistického úřadu (ČSÚ 2021).

K samotné analýze volebních výsledků jednotlivých stran je užito vícero statistických metod. Na začátek je pomocí Pearsonova korelačního koeficientu provedeno globální deskriptivní srovnání vzájemné příbuznosti výsledků (viz také Kostelecký a kol. 2014; Maškarinec 2019b). Územní jednotky však nelze chápat jako

⁹ Tímto děkujeme dr. Martinu Šimonovi za poskytnutý shapefile, který jsme následně aktualizovali o nové volby (2017 a 2021).

Obr. 1 – Prostorové rozložení volební podpory sledovaných stran. Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ČSÚ (2021).

a priori izolované, neboť prostor je vzájemně navazující, a je tak žádoucí územní jednotky analyzovat prostorovými metodami (Fotheringham, Brunson, Charlton 2002; Teney 2012). Následně jsou proto užity inferenční prostorové statistické metody, konkrétně míra prostorové autokorelace volebních výsledků pomocí Moranova I a lokálních indikátorů prostorové asociace (LISA). Moranovo I nabývá hodnot od -1 do 1 a představuje celkovou míru shlukování daného jevu v prostoru v závislosti na vážícím schématu¹⁰. Kladná hodnota Moranova I indikuje pozitivní prostorovou autokorelaci (systematické shlukování podobných hodnot sledovaného jevu v prostorově blízkých jednotkách), záporná hodnota Moranova I indikuje negativní prostorovou autokorelaci (systematické shlukování vysokých a nízkých hodnot). Hodnoty Moranova I velmi blízké nule by poté indikovaly v podstatě chybějící prostorovou autokorelaci, tedy absenci systematického shlukování sledovaného jevu v prostoru (podrobněji viz Cliff, Ord 1981; Anselin 1995). Pro porovnání prostorové podobnosti volebních výsledků za dvě různá období je pak použito dvourozměrného Moranova I, které ukazuje, nakolik se v obou obdobích shodují shluky vysokých či nízkých hodnot.

Oproti klasickému globálnímu Moranovu I jsou indikátory LISA vypočteny pro každou jednotku zvlášť. Zjednodušeně tak lze hovořit o lokálním Moranově I, tedy dekompozici globálních indikátorů na jednotlivé podíly sledovaných jednotek se zaměřením na prostorovou interakci mezi danými jednotkami a jejich sousedy. Obecně lze výsledné indikátory rozdělit do dvou základních kategorií dle jejich prostorové závislosti na pozitivní a negativní. Pozitivní kategorie indikátoru LISA říká, že sledovaná jednotka s určitými atributem je obklopena sousedními jednotkami s podobně vysokými či nízkými hodnotami daného atributu, což představuje prostorovou autokorelaci (*hot spots a cold spots*). Negativní kategorie naopak poukazuje na situaci, kdy je daná jednotka s atributem obklopena sousedními jednotkami s odlišnými hodnotami analyzovaného atributu, což značí identifikaci prostorových odchylek (*spatial outliers*; podrobněji viz Anselin 1995, Spurná 2008).

Zmíněné kategorie pak lze mapově zobrazit, přičemž v našem případě pracujeme vždy pouze se signifikantními shluky na 1% hladině významnosti. V závěru pak bude představena mapa celkové územní stability volební podpory populistické radikální pravice, kde bude každá obec vybarvena dle toho, jak často byla součástí shluku pozitivních či negativních hodnot volební podpory republikánů (volby 1992, 1996 a 1998), respektive SPD (volby 2017 a 2021).¹¹

¹⁰ Vážící schéma s hodnotou 8217,106154 m pro obě metody bylo zvoleno automaticky v softwaru GeoDa 1.14.0 skrze vzdálenostní metriku Euclidean.

¹¹ Úsvit v tomto případě nebude vzhledem ke své odlišnosti od republikánů a SPD (viz diskuse výše) v této mapě uvažován.

5. Analýza volebních výsledků

V této části práce se zaměříme na představení výsledků jednotlivých analýz a rovněž na jejich možné vysvětlení pomocí konceptu stranického nahrazení a obecně skrze optiku volební geografie. Systematicky postupujeme od analýz globálních po lokální.

5.1. Souvislosti volebních výsledků na základě globálních analýz

Srovnání volebních výsledků pomocí korelační analýzy (tab. 1) lze použít jako pomyslný odrazový můstek pro diskuzi zjištěných vztahů. Nepřekvapivě nalezneme nejsilnější souvislosti mezi volebními výsledky SPR-RSČ mezi roky 1996 a 1998 (0,618), které jsou analogicky následovány výsledky SPD mezi lety 2017 a 2021 (0,549). Za pozornost však zejména stojí to, že v podstatě neexistuje žádná souvislost mezi výsledky Úsvitu a SPR-RSČ. Je tak evidentní, že si hnutí Úsvit území, ve kterých byli republikáni populární, vůbec nezáískalo. Nicméně mezi Úsvitem a SPD je již určitá příbuznost výsledků patrná (0,344 pro SPD v roce 2017), což je jistě ovlivněno osobou Tomia Okamury jakožto lídrem obou stran. Analogicky jsou tyto vztahy do značné míry potvrzeny hodnotami dvojrozměrného Moranova I.

V případě SPD a SPR-RSČ je však situace poněkud odlišná. Ačkoliv nelze označit výsledné koeficienty za vysoké, hodnota mezi SPR-RSČ v roce 1996 a SPD v roce 2021 (0,219) není řádově odlišná od výsledného koeficientu mezi Úsvitem a SPD v tomtéž roce (0,269). Z toho lze nepřímou odvodit, že zatímco Úsvit ještě nehrál hypotetickou roli strany, ke které mají tíhnout tehdejší nativističtí voliči republikánů, SPD toto „vakuum“ s rostoucí tendencí postupně naplňuje. V teoretické rovině tyto zjištěné vztahy volebních výsledků ukazují směrem, že se SPD odklání od původně

Tab. 1 – Souvislosti volebních výsledků jednotlivých stran (Pearsonovy korelační koeficienty a dvojrozměrné Moranovo I)

	SPR-RSČ (1992)	SPR-RSČ (1996)	SPR-RSČ (1998)	Úsvit (2013)	SPD (2017)	SPD (2021)
SPR-RSČ (1992)		0,195	0,141	0,016	0,059	0,092
SPR-RSČ (1996)	0,462		0,183	0,005	0,075	0,125
SPR-RSČ (1998)	0,372	0,618		0,032	0,076	0,113
Úsvit (2013)	0,038	0,059	0,067		0,140	0,142
SPD (2017)	0,108	0,184	0,168	0,344		0,226
SPD (2021)	0,157	0,219	0,202	0,269	0,549	

Pozn.: Pearsonovy korelační koeficienty jsou vyznačeny šedě, dvojrozměrná Moranova I kurzívou.
Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ČSÚ (2021).

Tab. 2 – Globální Moranovo I

	SPR-RSČ (1992)	SPR-RSČ (1996)	SPR-RSČ (1998)	Úsvit (2013)	SPD (2017)	SPD (2021)
Moran I	0,295	0,267	0,162	0,209	0,221	0,286

Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ČSÚ (2021)

nevyhraněného protikorupčního populismu (který byl charakteristický pro Úsvit) a jistým způsobem dochází k postupnému nativistickému „porepublikánštění“ volebních vzorců SPD.

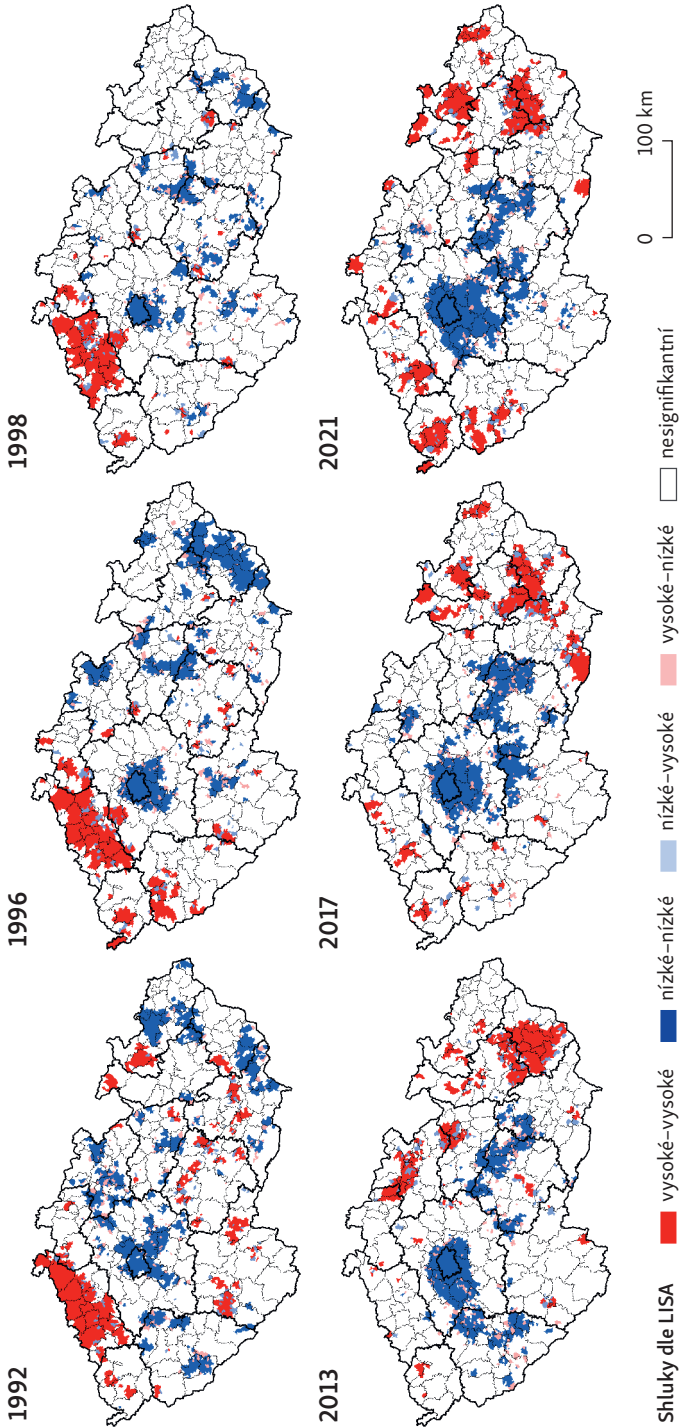
V neposlední řadě lze při pohledu na globální shlukování volebních výsledků jednotlivých stran (tab. 2) konstatovat, že zatímco strana pod vedením Miroslava Sládka postupně ztrácí jasně vymezené regiony volební ne/podpory, v případě Okamury je tomu přesně naopak. Hladina prostorové autokorelace prvních voleb (0,295) je poté ve srovnání s volbami posledními (0,286) v podstatě na shodné úrovni. Názorný přehled volebních shluků nám však poskytne až analýza LISA.

5.2. Výsledky časoprostorových analýz

Chceme-li získat detailnější obraz prostorových vzorců volebních výsledků, je třeba přistoupit k aplikaci lokálních analýz. Odhalení geografických pravidelností v čase představuje hlavní pilíř této studie, přičemž obrázek 2 poskytuje přehledné mapy indikátorů LISA pro sledované strany v jednotlivých volebních obdobích.

Při prvotním pohledu na mapy LISA jsou nejzřejmější tři prostorové vzorce: (1) jasné pozitivní shluky podpory v severozápadních Čechách (SPR-RSČ); (2) pozitivní shluky podpory ve vybraných oblastech Moravy, především na pomezí tří krajů – Jihomoravského, Olomouckého a Zlínského (Úsvit, SPD); (3) zřetelné negativní shluky v Praze a jejím zázemí (SPR-RSČ, Úsvit i SPD).

Při detailnějším zkoumání si lze povšimnout i dalších pravidelností a specifických. O něco více prostorově ukotvení republikáni kupříkladu nebyli nikdy zvláště populární na Moravě. V roce 1996 lze dokonce pozorovat významné shluky „nepodpory“ v oblastech, kde se naopak Okamurovi dlouhodobě daří. Navíc jakési náznaky pozitivních shluků v roce 1992 na Jeseníku, v Jihomoravském kraji i na Vysočině se postupně v letech 1996 a 1998 vytratily. Další specifické vzorce najdeme u hnutí Úsvit, které jako jediné vykazuje pozitivní shluky podpory v Královéhradeckém kraji a částečně také v Libereckém a Pardubickém kraji. Tyto shluky podpory totiž nijak nevyplývají z předchozích vzorců republikánů a ani SPD se posléze nepodařilo volební zisky v těchto oblastech v žádných volbách významně substituovat. Dále je u Úsvitu zřejmý pozitivní shluk na Moravě

Obr. 2 – Prostorové shluky volební podpory a nepodpory sledovaných stran.
Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ČSÚ (2021).

koncentrovaný na Zlínsku a na jihu Olomouckého kraje. To může být mimo jiné částečně ovlivněno efektem kandidáta/sousedů v osobě Okamury a poukazuje na typ stranického nahrazení/substituce, neboť podstatná část podpory pro hnutí Úsvit se v těchto oblastech překlápěla právě k SPD.

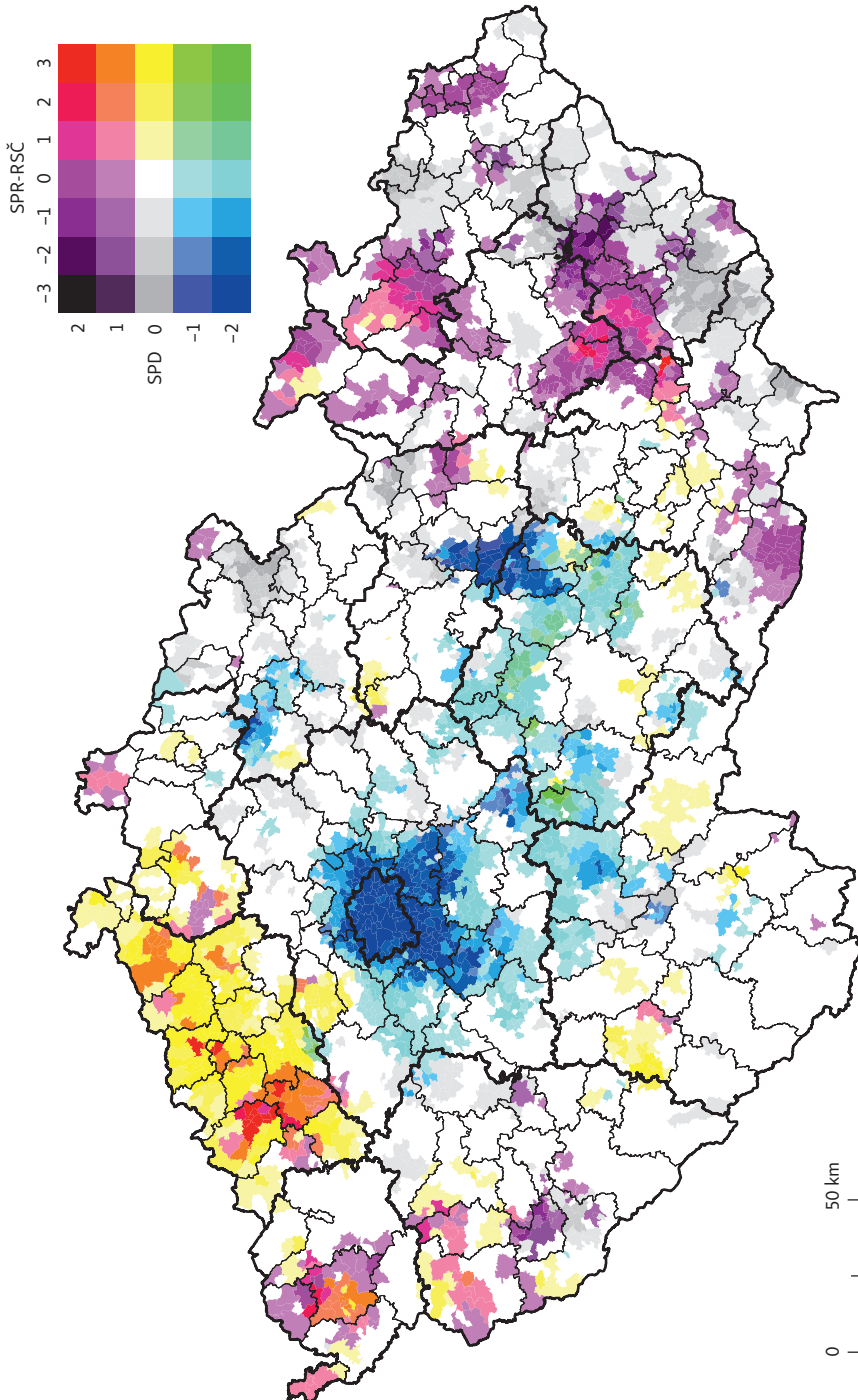
Souhrnně lze v případě SPD identifikovat následující prostorové vzorce volební podpory: již zmíněná jasná ztráta podpory v severovýchodních Čechách, kde bylo úspěšné předchozí Okamurovo hnutí Úsvit, postupné zisky v oblastech severní Moravy a Moravskoslezska, konzistentní nepodpora na Vysočině a především opětovné „vynoření“ pozitivních shluků podpory v západních a severozápadních Čechách – oblastech, kde byla silnější podpora i pro SPR-RSČ v 90. letech, byť se jedná o shluky poněkud fragmentované. Lze tak nicméně na základě těchto výsledků konstatovat, že SPD postupně získává původně rozštěpené hlasy SPR-RSČ v oblastech severozápadních Čech (např. mezi ČSSD/KSČM a DSSS, viz Kreidl, Vlachová 1999; Maškarinec 2019b). Obecně tak volební vzorce SPD poukazují nejen na úspěšnou substituci výsledků Úsvitu pro SPD na Moravě (nikoliv však v severovýchodních Čechách), ale rovněž na kolonizaci a potažmo mobilizaci právě těch oblastí, kde byla SPR-RSČ v 90. letech velmi slabá. Je rovněž nutné podotknout, že Úsvit byl úspěšnější spíše v jižních oblastech Zlínského kraje, zatímco podpora SPD se postupně etabluje spíše na hranici s Olomouckých a Jihomoravským krajem a poté dále v oblastech na severu Moravy.

Výše několikrát popsána unikátnost a ve výsledku spíše odlišnost vzorců hnutí Úsvit od zbylých politických subjektů, stejně jako skutečnost, že se Úsvit před volbami 2013 neprofilovalo jako nativistické hnutí (viz diskuse výše), nás dovedla k rozhodnutí nezahrnout Úsvit do finální podoby mapy „nativistických lokalit a regionů“ v Česku, neboť by jeho inkluze mohla podobu výsledku zkreslovat a činit nepřehlednou – výsledná mapa je tak ve své podstatě rigoróznější a potenciálně lépe reflektuje manifestace populistické radikální pravice v prostoru a čase.

5.3. Identifikace stability volební (ne)podpory populistické radikální pravice

Na základě výsledků předchozích analýz LISA jsme vytvořili shrnující mapové zobrazení, které vychází z frekvence signifikantních (na hladině významnosti 1 %) pozitivních a negativních shluků volebních výsledků jednotlivých stran. Obrázek 3 tak poskytuje ucelenou a výstižnou syntézu předchozích analýz LISA. Lokality v tmavě červených a modrých barvách, tedy lokalit, které ve všech volbách spadaly do shluků vysokých (resp. nízkých) hodnot, nenalezneme velké množství – o to více by si ale daná místa zasloužila vznik navazujících intenzivních studií, které by si kladly za cíl dané vzorce kauzálně vysvětlit.

V případě pozitivních shluků se jedná celkem o šestnáct obcí, přičemž devět z nich se nachází na Chomutovsku (včetně Chomutova), tři na Teplicku (včetně

Obr. 3 – Shluky volební podpory a nepodpory populistické radikální pravice v Česku (1992; 1996; 1998; 2017; 2021).
Zdroj: vlastní výpočty na základě dat ČSÚ (2021).

Teplic) a dvě obce nalezneme v okrese Louny – tyto obce tvoří pomyslný shluk stabilní volební podpory v Ústeckém kraji, který nachází základ především na vysoké podpoře republikánů v 90. letech. Zbylé dvě obce se poté vyskytují v okrese Vyškov, na kraji silného moravského shluku, kde byl naopak populární spíše Tomio Okamura. Byť se toto množství obcí jeví jako malé, je nutné připomenout i zde užitou hladinu významnosti 1 % a fakt, že všechny tyto obce musely vždy být součástí většího signifikantního shluku spolu se sousedními obcemi (při zvolené hladině významnosti 5 % by takových obcí bylo již 49). Proto je logičtější uvažovat tyto obce v rámci širšího územního celku a lze tak hovořit o specifických volebních vzorcích především na Chomutovsku a také Teplicku. Negativních shluků, tedy obcí, které bychom označili za území stabilní volební nepodpory populistické radikální pravice, je již o poznání více, kdy se celkově jedná o 113 lokalit¹². Obecně lze za území stabilní nepodpory nepřekvapivě označit Prahu a její zázemí, zasahující až do částí okresů Benešov a Příbram. Pozoruhodnější jsou však silné negativní shluky na pomezí Vysočiny a Pardubického kraje v okrese Svitavy (obce v zázemí Litomyšle a Poličky) a okolo Nového Města na Moravě. V neposlední řadě nalezneme rovněž menší shluk na Jičínsku v Královéhradeckém kraji.

Za povšimnutí samozřejmě stojí rovněž významné shluky ve žlutých odstínech především v Ústeckém kraji. Jak bylo již zřetelné z předchozích analýz LISA, jedná se o území stabilní volební podpory republikánů, nikoliv však SPD. Analogicky lze poukázat na území v odstínech fialové, a to především v různých částech Moravy – tato barva představuje území stabilní volební podpory jen SPD. Za zmínku stojí rovněž určitá ambivalence západních Čech, kde nalezneme zároveň shluky ve žlutých i fialových odstínech v různých lokalitách Karlovarského a Plzeňského kraje.

6. Diskuze a závěr

Tento výzkum obecně navazuje na literaturu zkoumající populistickou radikální pravici a nativismus (např. Mudde 2007, Arzheimer 2015, Rydgren 2018) a na výzkumy, které užívají podobné přístupy k analýze volebního chování v prostoru (viz např. Shin, Agnew 2007, Lepič 2017; Maškarinec 2019a; Kevický 2022), neboť prostorové analýzy tvoří základní předpoklad prvotní identifikace pravidelností i specifických různých lokalit v různých regionech.

Na základě našich analýz jsme byli schopni uspokojivě odpovědět na všechny stanovené výzkumné otázky. Veskrze lze říci, že naše výsledky poukazují na relevanci tezí o specifických místech, která „ztrácejí svůj význam/nic neznamenají“ (O1; viz také Gordon 2018; Rodríguez-Pose 2018; Koeppen a kol. 2021). Místa, která

¹² V tomto případě je ale nutné si odmyslet 57 městských částí Prahy, ze kterých bylo celkem 44 ve stabilně negativních shlucích.

jsme identifikovali jako dlouhodobě inklinující k populistické radikální pravici, představují převážně socioekonomicky i demograficky strádající lokality v regionech, které se za minulého režimu spoléhaly především na těžký průmysl a následná transformace ekonomiky v 90. letech zde nebyla zcela úspěšná (zejm. v severozápadních Čechách a některých oblastech Moravskoslezského kraje, viz také Koutský 2011), což v teoretické rovině představuje elementární předpoklad inklinace k volbě populistické radikální pravice (viz např. Mudde 2007, Teney 2012). Je však nutné opět upozornit, že na základě této studie nelze potvrdit ani vyvrátit hypotetický vliv faktorů přesahující možnosti širokých kvantitativních analýz; především ve spojitosti s potenciálním efektem vnímaných hrozeb (např. pocit ze ztráty identity, zášť plynoucí z pomyslného etnicko-kulturní střetu s „těmi jinými“ atd., viz Cramer 2016), které hypoteticky voliči mohou pociťovat a které mohou sloužit jako hlavní motivace pro volbu dané strany/hnutí. Dále je evidentní, že i teritoriální narativ, typický pro populistickou radikální pravici (Agnew, Shin 2017; Lizotte 2019), bude hrát v prostorových vzorcích sledovaných stran důležitou roli, neboť dlouhodobé shlukování volebních výsledků ve specifických lokalitách je zřetelné v případě Sládka i Okamury. Zejména ve spojitosti s konsistentním shlukem nepodpory v jádrové oblasti hlavního města a jejího zázemí je zřejmé, že častý narativ populistické radikální pravice vyhraňující se vůči vnímaným elitám (viz Hrdina, Daňková, Kopecká 2016) může mít podstatný vliv na dichotomii volebních výsledků (zjednodušeně) severozápadní Čechy versus Praha v případě SPR-RSČ a převážně periferní oblasti Moravy versus Praha v případě SPD (viz také Maškarinec 2019a, 2019b).

V případě druhé otázky (O2) jsme prokázali, že vybrané typy stranického nahrazení, tak jak je definují Agnew a Shin (2002; Shin, Agnew 2007), lze v různé míře v kontextu populistických radikálně pravicových subjektů v Česku uvažovat. V případě všech sledovaných stran/hnutí sice nelze pozorovat nějakou dominantní formu stranického nahrazení, to je však zcela v souladu s charakterem komplexních transformací a substitucí volebních vzorců, jejichž procesy jsou vždy nejednoduché a komplexní. Ke konkrétnější evaluaci stranického nahrazení slouží odpovědi na následující výzkumné podotázky: z výsledků globálních neprostorových (Pearsonův korelační koeficient) i prostorových analýz (dvojrozměrné Moranovo I) je zřejmé, že se SPD volebním vzorcům republikánů významně přibližuje (O2a). To je dáno především zisky SPD v roce 2021 v severozápadních Čechách, byť nedochází ke stranickému nahrazení typu substituce (alespoň v případě analýz LISA) na první pohled zcela zřetelně. Nadto se hnutí SPD nicméně daří nativistickými a radikálně populistickými narativy úspěšně kolonizovat a mobilizovat jiné oblasti, zejména periferní regiony na Moravě a ve Slezsku, kde byla dříve pro republikány volební podpora marginální (O2b). Voličské jádro SPD se totiž do značné míry už od Okamurova Úsvitu etablovalo v mnoha oblastech na Moravě, potažmo v určitých lokalitách ve Slezsku. Pokud

tedy dochází k systematickému shlukování podpory SPD v jiných oblastech Česka, je to mnohdy právě v periferních oblastech, které dlouhodobě socioekonomicky stagnují – ne nutně však v oblastech, kde byli republikáni v 90. letech nejpopulárnější. Konkrétní úrovně a míry stranických nahrazení ilustruje výsledná mapa prostorových shluků volební podpory (obr. 3).

V neposlední řadě je nutné zmínit specifickou roli hnutí Úsvit. Úsvit se v určitých aspektech významně vymyká zbylým politickým subjektům, a to například zcela okrajovou podporou v oblastech západních a severozápadních Čech. Výsledky Úsvitu totiž, krom zřetelné podpory na pomezí Zlínského kraje s potenciální rolí efektu kandidáta v podobě Okamury (viz Maškarinec, Bláha 2014; Maškarinec 2019a), vykazují spíše znaky prostorových volebních vzorců typické pro nové populisticky nevyhraněné subjekty jako v minulosti VV a ANO2011 (viz Maškarinec, Bláha 2014).

Ačkoliv si naše studie nekladla za cíl odhalit kauzální vztahy analyzovaných jevů, její přínos lze hodnotit v poskytnutí jejich východisek k dalšímu bádání nad tímto relevantním společenskovešedním tématem. Tematicky navazující kvalitativní studie sice mohou pomoci odhalit kauzality a latentní mechanismy vedoucí k volbě nativistických a populistických stran, jejich výsledky ale nelze plošně zobecňovat (viz např. Cramer 2016, Kevický 2023). Naopak studie používající pokročilé kvantitativní metody (např. geograficky vážené regrese) se zpravidla zaměřují na mnohem kratší časové rozpětí (i z důvodů náročnosti samotného provedení analýz vzhledem k nejednotnému vymezení územních jednotek v čase) a ne nutně směřují k jednoznačným výsledkům (viz např. Suchánek, Hasman 2022). V české volební geografii naopak do jisté míry chyběla studie zaměřující se na konkrétní (populistickou radikální pravici) a dlouhodobou (1992–2021) identifikaci volebních vzorců, pravidelností a především specifických míst. Tato do jisté míry prosperujícími centry „opomenutá“ periferní místa totiž teoreticky vykazují jakýsi volební „odpor“, potažmo skrze volební urnu vyjadřují určitou nespokojenost s politickou situací či dosavadním statutem quo. Vhodný navazující výzkum (kvantitativní i kvalitativní) by tak mohl vycházet ze zdejší identifikace specifických míst a měl by se zaměřit právě na specifické populace v těchto místech. Výsledky a závěry této studie tak mohou sloužit politickým, sociálním i akademickým aktérům jako výchozí bod pro potenciální řešení krizí mnoha podob ve spojení s nárůstem různých forem nacionalismu a populismu v různých místech Česka, a to zejména z pohledu chybějící důkladné koherence mezi teoretickým výzkumem a aplikacemi v praxi.

Literatura

- AGNEW, J. (1987): *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. Unwin Hyman, Boston.
- AGNEW, J. (1996): Mapping Politics: How Context Counts in Electoral Geography. *Political geography*, 15, 2, 129–146. [https://doi.org/10.1016/0962-6298\(95\)00076-3](https://doi.org/10.1016/0962-6298(95)00076-3)
- AGNEW, J., SHIN, M. (2002): The geography of party replacement in Italy, 1987–1996. *Political Geography*, 21, 221–242. [https://doi.org/10.1016/S0962-6298\(01\)00057-9](https://doi.org/10.1016/S0962-6298(01)00057-9)
- AGNEW, J., SHIN, M. (2017): Spatializing Populism: Taking Politics to the People in Italy, *Annals of the American Association of Geographers*. 107, 4, 915–933. <https://doi.org/10.1080/24694452.2016.1270194>
- ANSELIN, L. (1995): Local Indicators of Spatial Association – LISA. *Geographical Analysis*, 27, 2, 93–115. <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1995.tb00338.x>
- ARZHEIMER, K. (2015): The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? *West European Politics*, 38, 3, 535–556. <https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1004230>
- BENDL, T., BOŘIL, V., SUCHÁNEK, J. (2020): Populismus, migrace a virtuální svět. *Geografické rozhledy* 29, 5, 4–7.
- BERGMANN, E. (2020): *Neo-nationalism. The Rise of Nativist Populism*. Palgrave Macmillan, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-41773-4>
- BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T., ŠIMON, M. (2014): Existují prostorové kontextové vlivy na volební chování i v relativně nacionalizovaném stranickém systému? Příklad Česka. *Geografie*, 119, 3, 240–258. <https://doi.org/10.37040/geografie2014119030240>
- BÉRTOA, F. C. (2014). Party systems and cleavage structures revisited. *Party Politics*, 20, 1, 16–36. <https://doi.org/10.1177/1354068811436042>
- BETZ, H. (2017): Nativism Across Time and Space. *Swiss Political Science Review*, 23, 4, 335–353. <https://doi.org/10.1111/spsr.12260>
- BIALASIEWICZ, L. (2020): The social and spatial forms of the Far Right across Europe. *Political Geography*, 81, 1–3. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2020.102243>
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje*. Karolinum Press, Praha.
- BONIKOWSKI, B. (2017): Ethno-nationalist populism and the mobilization of collective resentment. *The British Journal of Sociology*, 68, 1, 181–213. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12325>
- CARRERAS, M., CARRERAS, Y., I., BOWLER, S. (2019): Long-Term Economic Distress, Cultural Backlash, and Support for Brexit. *Comparative Political Studies*, 52, 9, 1396–1424. <https://doi.org/10.1177/0010414019830714>
- CLIFF, A., ORD, J. (1981): *Spatial Processes: Models and Applications*. Pion Limited, London.
- CRAMER, K. J. (2016): *The Politics of Resentment: Rural Consciousness in Wisconsin and the Rise of Scott Walker*. Chicago University Press, Chicago. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226349251.001.0001>
- ČSÚ (2021): Otevřená data pro volební výsledky, www.volby.cz (5. 8. 2022).
- DIJKSTRA, L., POELMAN, H., RODRÍGUEZ-POSE, A. (2020): The geography of EU discontent. *Regional Studies*, 54, 6, 737–753. <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1654603>
- FOTHERINGHAM, A. S., BRUNDSON, C., CHARLTON, M. (2002): *Geographically Weighted Regression – the Analysis of Spatially Varying Relationships*. Chichester. Wiley.
- GORDON, I. R. (2018): In what sense left behind by globalisation? Looking for a less reductionist geography of the populist surge in Europe. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11, 95–113. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx028>

- GREEN, E. G. T., BAUR, R., FASEL, N. (2016): From Stigmatized Immigrants to Radical Right Voting: A Multilevel Study on the Role of Threat and Contact. *Political Psychology*, 37, 4, 465–480. <https://doi.org/10.1111/pops.12290>
- GUIA, A. (2016): The Concept of Nativism and Anti-Immigrant Sentiments in Europe. EUI Working Papers, European University Institute.
- HALL, S. (1997): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications & Open University, London.
- HASMAN, J., DIVÍNOVÁ, P. (2020): Regionální rozdíly ve vnímání mezinárodní migrace studenty středních škol a jejich podmiňující faktory. *Sociologický časopis*, 51, 1, 57–83. <https://doi.org/10.13060/csr.2020.003>
- HAVLÍK, V., VODA, P. (2016): The Rise of New Political Parties and Re-Alignment of Party Politics in the Czech Republic. *Acta Politologica*, 8, 2, 119–144.
- HRDINA, M., DAŇKOVÁ, H., KOPECKÁ, L. (2016): Projevy nenávisťi v online prostoru a na sociálních sítích. *Člověk v tísni*, Praha.
- KEŠIĆ, J., DUYVENDAK, J. W. (2019). The nation under threat: Secularist, racial and populist nativism in The Netherlands. *Patterns of Prejudice*, 53, 5, 441–463. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2019.1656886>
- KEVICKÝ, D. (2022): Where is the populist radical right successful? Spatial analysis of populist radical right parties in Slovakia and Czechia, *Eurasian Geography and Economics*. <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2151485>
- KEVICKÝ, D. (2023): Volebná podpora v periférnych postsocialistických regiónoch ako produkt nostalgie a rozhorčenia na príklade Bruntálska. *Geografie*, 128, 2, 231–250. <https://doi.org/10.37040/geografie.2023.006>
- KOEPPEL, L., BALLAS, D., EDZES, A., KOSTER, S. (2021): Places that don't matter or people that don't matter? A multilevel modelling approach to the analysis of the geographies of discontent. *Regional Science Policy and Practice*, 13, 2, 221–245. <https://doi.org/10.1111/rsp3.12384>
- KOPECKÝ, P., MUDDE, C. (1999): The 1998 parliamentary and senate elections in the Czech Republic. *Electoral Studies*, 18, 3, 415–424. [https://doi.org/10.1016/S0261-3794\(98\)00064-X](https://doi.org/10.1016/S0261-3794(98)00064-X)
- KOSTELECKÝ, T. (1994): Economic, Social and Historical Determinants of Voting Patterns: In the 1990 and 1992 Parliamentary Elections in the Czech Republic. *Czech Sociological Review*, 2, 2, 209–228. <https://doi.org/10.13060/00380288.1994.30.12.14>
- KOSTELECKÝ, T., MIKEŠOVÁ, R., POLÁKOVÁ, M., ČERMÁK, D., BERNARD, J., ŠIMON, M. (2014): Koho volí Vaši sousedé? Prostorové vzorce volebního chování na území Česka od roku 1920 do roku 2006, jejich změny a možné příčiny. *Sociologické nakladatelství SLON*, Praha.
- KOUBA, K. (2007). Prostorová analýza českého stranického systému. *Institucionalizace a prostorové režimy*. *Sociologický časopis*, 43, 5, 1017–1037. <https://doi.org/10.13060/00380288.2007.43.5.08>
- KREIDL, M., VLACHOVÁ, K. (1999): Sociální zázemí extrémní pravice v ČR: Voliči SPR-RSČ v letech 1996–1998. *Sociologický časopis*, 35, 3, 335–354. <https://doi.org/10.13060/00380288.1999.35.3.07>
- KOUTSKÝ, J. (2011): *Staré průmyslové regiony – vývojové tendence, možnosti rozvoje*. Disertační práce. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně.
- LEPIČ, M. (2017): Limits to territorial nationalization in election support for an independence-aimed regional nationalism in Catalonia. *Political Geography*, 60, 190–202. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2017.08.003>

- LERUTH, T., TAYLOR-GOOPY, P. (2019): Does political discourse matter? Comparing party positions and public attitudes on immigration in England. *Political Studies*, 32. <https://doi.org/10.1177/0263395718755566>
- LINEK, L., VOŽENÍLKOVÁ, M. (2017): Strany na ústupu, lídři na vzestupu? Personalizace volebního chování v České republice. *Sociologický časopis*, 53, 2, 147–180. <https://doi.org/10.13060/00380288.2017.53.2.304>
- LIPSET, S. M., ROKKAN, S. (1967): Cleavage structures, party systems and voter alignments. In: Lipset, S. M., Rokkan S. (eds.), *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. Free Press, New York, 1–64.
- LIZOTTE, C. (2019): Where are the people? Refocusing political geography on populism. *Political Geography*, 71, 139–141. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2018.12.007>
- MAREŠ, M., VEJVODOVÁ, P. (2010): Dělnická strana: profil české pravicově extremistické strany. *Rexter*, 2, 42–74.
- MAŠKARINEC, P. (2017): A Spatial Analysis of Czech Parliamentary Elections, 2006–2013. *Europe-Asia Studies*, 69, 3, 426–457. <https://doi.org/10.1080/09668136.2017.1313962>
- MAŠKARINEC, P. (2019a): The rise of new populist political parties in Czech parliamentary elections between 2010 and 2017: the geography of party replacement. *Eurasian Geography and Economics*, 60, 5, 511–547. <https://doi.org/10.1080/15387216.2019.1691928>
- MAŠKARINEC, P. (2019b): Dělnická strana sociální spravedlnosti a její voličská podpora: Analýza prostorové podpory a stranického nahrazení. In: Androvičová, J., Bolečeková, M. (eds.): *Human forum 2019. Volby po roku 1989*. BELIANIUM, Banská Bystrica.
- MAŠKARINEC, P., BLÁHA, P. (2014): For whom the bell tolls: Grievance theory and the rise of new political parties in the 2010 and 2013 Czech parliamentary elections. *Sociológia*, 46, 6, 706–731.
- MUDDE, C. (2007): *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press. New York. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511492037>
- MUDDE, C. (2012): *The Relationship Between Immigration and Nativism in Europe and North America*. Migration Policy Institute, Washington, DC.
- MUDDE, C., KALTWASSER, C. S. (2017): *Populism. A Very Short Introduction*. Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/actrade/9780190234874.001.0001>
- NAUMANN, E., STOETZER, L. F., PIETRANTUONO, G. (2018): Attitudes towards highly skilled and low-skilled immigration in Europe: A survey experiment in 15 European countries. *European Journal of Political Research*, 57, 1009–1030. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12264>
- NORRIS, P., INGLEHART, R. (2019): *Cultural backlash: Trump, Brexit and authoritarian populism*, Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781108595841>
- OKAMURA, T. (2015): Tomio Okamura: Boj o naše přežití, <https://www.youtube.com/watch?v=2fh4ILkg7Ns&t=97s> (5. 8. 2022).
- PILEČEK, R. (2021): The influence of mayors as candidates in the 2017 parliamentary elections on voter decision-making in Czechia. *AUC-Geographica*, 56, 2, 234–247. <https://doi.org/10.14712/23361980.2021.15>
- PUSCHMANN, C., AUSSERHOFER, J., ŠLERKA, J. (2020): Converging on a nativist core? Comparing issues on the Facebook pages of the Pegida movement and the Alternative for Germany. *European Journal of Communication*, 35, 3, 230–248. <https://doi.org/10.1177/0267323120922068>
- RODRÍGUEZ-POSE, A. (2018): The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11, 189–209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>

- ROODUIJN, M., VAN KESSEL, S., FROIO, C., PIRRO, A., DE LANGE, S., HALIKIOPOULOU, D., LEWIS, P., MUDDE, C., TAGGART, P. (2019): The PopuList: An Overview of Populist, Far Right, Far Left and Eurosceptic Parties in Europe, *www.popu-list.org* (5. 8. 2022).
- RYDGREN, J. (2018): *The Oxford handbook of the radical right*. Oxford University Press. New York. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190274559.001.0001>
- SCHLUETER, E., SCHEEPERS, P. (2010): The Relationship between Outgroup Size and Anti-outgroup Attitudes: A Theoretical Synthesis and Empirical Test of Group Threat and Intergroup Contact Theory. *Social Science Research*, 39, 2, 285–295. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2009.07.006>
- SHIN, M. (2015): *Electoral Geography in the Twenty-First Century*. The Wiley Blackwell Companion to Political Geography, 279–296. <https://doi.org/10.1002/9781118725771.ch21>
- SHIN, M. E., AGNEW, J. (2007): The geographical dynamics of Italian electoral change, 1987–2001. *Electoral Studies*, 26, 2, 287–302. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2006.05.002>
- SPURNÁ, P. (2008): Prostorová autokorelace – všudypřítomný jev při analýze prostorových dat? *Sociologický časopis*, 44, 4, 767–787. <https://doi.org/10.13060/00380288.2008.44.4.08>
- STEINMAYR, A. (2016): Exposure to Refugees and Voting for the Far-Right: (Unexpected) Results from Austria. *IZA Discussion Paper*, 9790. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2750273>
- STRAPÁČOVÁ, M., HLOUŠEK, V. (2018): Anti-Islamism without Moslems: Cognitive frames of Czech antimigrant politics. *Journal of Nationalism Memory and Language Politics*, 12, 1, 1–30. <https://doi.org/10.2478/jnmlp-2018-0001>
- SUCHÁNEK, J., HASMAN, J. (2022): Nativist with(out) a cause: a geographical analysis of the populist radical right in the 2017 and 2021 Czech parliamentary elections. *Territory, Politics, Governance*, online first. <https://doi.org/10.1080/21622671.2022.2150287>
- TAGGART, P. (2000): *Populism*. Open University Press, Philadelphia.
- TENEY, C. (2012): Space Matters. The Group Threat Theory Hypothesis Revisited with Geographically Weighted Regression. The Case of the NPD 2009 Election Success. *Zeitschrift für Soziologie*, 41, 3, 207–226. <https://doi.org/10.1515/zfsoz-2012-0304>
- VODA, P., HAVLÍK, V. (2021): The Rise of Populists and Decline of Others: Explanation of Changes in Party Support in the Czech Republic. *Problems of Post-Communism*, 68, 4, 279–291. <https://doi.org/10.1080/10758216.2020.1869906>
- WALDINGER, R. (2018): Immigration and the election of Donald Trump: why the sociology of migration left us unprepared... and why we should not have been surprised. *Ethnic and Racial Studies*, 41, 8, 1411–1426. <https://doi.org/10.1080/01419870.2018.1442014>

SUMMARY

The geography of discontent and resentment: A spatiotemporal analysis of populist radical right voting in Czechia between 1992 and 2021

In recent years, populist radical right parties and movements, which can be generally characterised as populist, nativist, and authoritarian, have gained increased popularity across Europe and the world. Especially since the “refugee wave” of 2015 and 2016, many studies have focused on both qualitative and quantitative research dealing with the rise of anti-immigrant attitudes and nativist movements that utilise anti-immigrant rhetoric. Most of this research is focused predominantly on Western countries. In Czechia, the Freedom and Direct Democracy (SPD) party

received an unprecedented share of votes in 2017 and managed to largely maintain this level of support in 2021 as well. Such an uprising of a populist radical right party in Czechia has not been seen since the 1990s, when the Rally for the Republic – Republican Party of Czechoslovakia (SPR-RSČ) had widespread support. Since we have two electoral results for SPD and three (above 5%) for SPR-RSČ in parliamentary elections, a comparative spatial analysis between SPD and SPR-RSČ can now be conducted. To verify our hypotheses about the voting patterns of the studied political movements, we employed three quantitative methods on a modified level of municipalities and districts of Prague: (1) Pearson correlation coefficient, (2) Moran I, and (3) Local Indicators of Spatial Association analyses. By utilising these statistical analyses, we found that there are substantial differences in spatial patterns of electoral outcomes between the old and the new populist radical right movements. Nevertheless, we also observed a considerable convergence of voting patterns between SPR-RSČ and SPD in the latest election – a tendency that might prove to be more significant in the future. We also examined the Dawn of Direct Democracy movement and revealed that its voting patterns differed from the other two political subjects in several aspects. This approach led us to a final outcome presented as a comprehensive map in which localities can be categorised and identified based upon their electoral outcomes in the past. Thus, the main added value of this article lies in the identification of specific places that we refer to along the contemporary literature nexus as “places that are left behind or do not matter” and in the evaluation of the geographical aspects of the party replacement concept. Most of these places are located in the Ústí nad Labem Region in north-western Bohemia. This area represents not only the previous electoral core region of SPR-RSČ but is also long-term socio-economically and demographically deprived. Moreover, we identified clear patterns of strong and stable SPD support (but generally not of SPR-RSČ) in several regions of Moravia, most notably in the northern parts of the Zlín Region, where SPD’s leader Tomio Okamura has always gained the most votes ever since he started his political career. Conversely, Prague and its surrounding areas reported very low results for both political parties. In summary, an initial recognition of specific places might prove vital if we wish to understand and possibly remedy localities filled with discontent and resentment as these places potentially use voting as an act of revolt against the malleably perceived ‘Other’. That seems to be relevant especially in times in which nationalism and populism are on the rise.

- Fig. 1 Spatial distribution of electoral support of analysed parties. In the legend from left: vote share (%), no data. Source: own calculations based on data from volby.cz (data as of 5 August 2022).
- Fig. 2 Spatial clusters of electoral support and non-support of analysed parties. In the legend from left: LISA cluster map, high-high, low-low, low-high, high-low, not significant. Source: own calculations based on data from volby.cz (data as of 5 August 2022).
- Fig. 3 Clusters of electoral support and non-support of populist radical right in Czechia (1992, 1996, 1998, 2017, 2021). Number of points given for appearing in a cluster of high electoral support. Positive points refer to a situation when a given municipality was located in a cluster of high values; negative points refer to a situation when a given municipality was located in a cluster of low values. Source: own calculations based on data from volby.cz (data as of 5 August 2022).

PODĚKOVÁNÍ / ACKNOWLEDGEMENT

Vznik tohoto článku byl podpořen Univerzitou Karlovou (UNCE/HUM 018).
This work was supported by Charles University (UNCE/HUM 018).

ORCID

JONÁŠ SUCHÁNEK

<https://orcid.org/0000-0002-5848-0575>

JIŘÍ HASMAN

<https://orcid.org/0000-0002-1929-4833>